

- maybutnikh fakhivtsiv: Tezy dopovidey VII Vseukr. nauk.-prakt. konf. Khmel'nyts'kyu: KHNU, 2019. S. 59-61.
4. Maddi S. Zhiznestojkost', eyo diagnostika i trening [Elektronnij resurs] / Rezhim dostupu: <http://institut.smysl.ru/article/21.php>
 5. Psykhofiziologichne zabezpechennia stanovlennia fakhivtsia u profesiiakh typu "liudyna-liudyna" : monohrafiia / Za red. O.M. Kokuna. Kirovohrad : Imeks-LTD, 2013. 266 s.
 6. Psykhofiziologichni zakonomirnosti profesiinoho samozdiisnennia osobystosti : monohrafiia / O.M. Kokun, V.V. Klymenko, O.M. Korniiaka, O.R. Malkhazov [ta in.]; za red. O.M. Kokuna. K.: Pedahohichna dumka, 2015. 297 s.
 7. Savchenko T. L. Viznachennya osnovnikh psikhologi`chnik chinniki`v profesi`jno-go samozdi`jsnennya vchiteli`v / T.L. Savchenko // Aktual`ni` problemi psikhologi`yi – T. V: Psikhofi`zi`ologi`ya. Psikhologi`ya praczi`. Eksperimental`na psikho-logi`ya. 2017. Vip. 17. S. 118-124.

Savchenko T.L. Studies of the specifics of professional resilience of teachers. The article presents the results of an experimental study conducted in October - November 2019, which relates to the vitality of teachers of the Far Eastern National University "Kiev Higher Professional School of Technology and Clothing Design", in which 35 people took part. A study was conducted of the characteristics of resilience, professional motivation, self-realization, self-efficacy and emotional burnout of teachers. The correlation between most of the studied indicators is determined. The results are presented in tables and conclusions. The results of the study are planned to be used to scientifically substantiate the development of a system of general measures aimed at promoting the personal and professional self-realization of teachers and increasing their professional viability.

Key words: teachers' vitality, professional motivation, self-fulfillment, self-efficacy, emotional burnout of teachers.

УДК 925:159.913

Хупавцева Н.О.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ФАСИЛІТАТИВНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Хупавцева Н.О. Психологічні принципи фасилітативної педагогічної взаємодії. У статті описано емпіричні дослідження, проведені в межах «теорії потягу», які дають змогу обґрунтувати сутність феномена фасилітативної взаємодії. Сформульовано ключові положення фасилітативної парадигми в системі сучасної середньої освіти. Зазначено, що фасилітативна взаємодія має допомогти школярам «увійти» в демократичне суспільство, визнаючи їхні громадянські права на здобуття професійного рівня в майбутньому та враховуючи їхню особистісну мотивацію. Визначено загальні принципи організації освітнього процесу для педагогів нового покоління, якими мають керуватися і вчителі, й учні (особи, які навчаються): свобода і право вибору навчальної дисципліни, вибір індивідуального освітнього маршруту; науковість («при цьому наука має розглядатися не як істина, а як одна з версій, множинність і паралельне існування різних систем тлумачення світу. Ампліфікація цих позицій має характеризуватися не як обґрунтування певних знань, а як деяке уточнення способу їхнього отримання, аналізу та інтерпретації; випереджаючий практико зорієнтований підхід в освітньому процесі; особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи в освітній парадигмі; креативність, діалогіч-

ність (полісуб'єктність), відкритість, інтегративність; динамічність й актуальність змісту навчальних курсів; цілісність освітньої практики й оптимальність змісту навчально-тематичних блоків навчальних програм; дотримання принципів фасилітативної взаємодії.

Виокремлено базові психологічні принципи педагогічної фасилітативної взаємодії: визнання цінності, неповторності, цілісності особистості учня, його права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, утвердження і захист індивідуальності; незалежно від будь-яких новацій та інновацій право на прийняття / неприйняття цілісної особистості залишається за школярем.

Ключові слова: фасилітативна взаємодія, особистісно зорієнтований підхід, діяльнісний підхід, креативність, діалогічність, полісуб'єктність, відкритість, інтегративність, динамічність, цілісність.

Н.А. Хупавцева. Психологические принципы фасилитативного педагогического взаимодействия. В статье описаны эмпирические исследования, осуществленные в рамках «теории влечения», которые позволяют обосновать сущность феномена фасилитативного взаимодействия. Сформулированы ключевые положения фасилитативной парадигмы в системе современного среднего образования. Отмечено, что фасилитативное взаимодействие должно помочь школьникам «войти» в демократическое общество, признавая их гражданские права на получение профессионального уровня в будущем, учитывая их личностную мотивацию. Определены общие принципы организации образовательного процесса для педагогов нового поколения, которыми должны руководствоваться как учителя, так и ученики: свобода и право выбора учебной дисциплины, выбор индивидуального образовательного маршрута; научность (при этом подчеркнуто, что наука должна рассматриваться не как истина, а как одна из версий, множественность и параллельное существование различных систем толкования мира). Амплификация этих позиций характеризуется не как обоснование определенных знаний, а как некоторое уточнение способа их получения, анализа и интерпретации; опережающий практико-ориентированный подход в образовательном процессе; личностно ориентированный и деятельностный подходы в образовательной парадигме; креативность, диалогичность (полисуб'єктність), открытость, інтегративність; динамічність и актуальность содержания учебных курсов; целостность образовательной практики и оптимальность содержания учебно-тематических блоков учебных программ, соблюдение принципов фасилитативного взаимодействия.

Выделены базовые психологические принципы педагогического фасилитативного взаимодействия: признание ценности, неповторимости, целостности личности ученика, его права на свободное развитие и проявление своих способностей, утверждение и защиту индивидуальности; независимо от любых новаций и инноваций – право на принятие / неприятие целостной личности остается за школьником.

Ключевые слова: фасилитативное взаимодействие, личностно ориентированный подход, деятельностный подход, креативность, диалогичность, полисуб'єктність, открытость, інтегративність, динамічність, целостность.

Вступ. На сучасному етапі розвитку теорії фасилітативної взаємодії пріоритетне значення набувають особистісно-значущі креативні механізми, що сприяють розвитку психолого-педагогічної творчості, зменшення впливу когнітивного дисонансу на основі синергетичного, ціннісно-акмеологічного підходів і принципу фасилітації в освітній системі. Вчитель-фасилітатор, як правило, намагається поглиблювати освітнє середовище, створює своєрідну нішу – «простір можливого» – для орієнтації педагога в світі цінностей і досягнення високого рівня професіоналізму.

Принцип фасилітації є теоретико-методологічною складовою створення позитивних умов для усвідомлення та підтримки глибоко індивідуальної сутності, самостійності та становлення особистістю своїх життєвих обставин. Сутність педагога не є статичною, такою, що не може змінитися, а є процесом безперервного прагнення до самоактуалізації, до професійного становлення, набуття свого особистісно значущого досвіду в творчій діяльності.

Вихідні передумови. Зважаючи на етимологію терміну «фасилітація» (від англ. to facilitate – позитивний вплив, полегшення), фасилітативна взаємодія спрямована на суттєве покращення індивідуальних результатів пізнавальної діяльності за рахунок присутності іншої людини – такі емпіричні показники були наведені в роботі Е. Стоуном на основі результатів досліджень Н. Триплета. Зокрема, Н. Триплет звернув увагу на те, що велосипедисти отримують набагато кращі результати, коли виступають у гонці з суперником, ніж під час змагань протягом однієї або більше годин. Вчений вирішив провести експеримент і протестував спортсменів на дистанції 25 миль в обох типах гонок, а потім порівняв отримані результати. Учасники гонки з суперниками на одну милю показали результати суттєво вищі, ніж учасники змагань на певний фіксований час. Робота Н. Триплета була першим експериментальним дослідженням у галузі соціальної психології. Він назвав це явище «динамітогенним чинником» у визначенні спортсмена-лідера в гонці в лідируванні на гонках. Сьогодні ми називаємо це явище фасилітацією [6].

В експериментах, які мали місце після проведених Н. Триплетом досліджень, зазначає Е. Стоун, було також виявлено ефект фасилітації. Так, К. Роджерс зауважив, що у ті моменти, коли він входив до лабораторії, його студенти значно покращували показники роботи на пальцевому ергографі порівняно з показниками виконання роботи на самоті, без присутності інших осіб. Аналогічні результати були виявлені під час виконання словесних або простих рухових завдань [2]. У цьому контексті термін «фасилітація» став вживатися спершу Г. Олпортом, який використовував наступне його тлумачення: фасилітація – це зміна поведінки людини в результаті присутності інших людей, які виконують ту ж саму роботу в той самий час, але незалежно один від одного [1].

Заняття гольфом, під час яких кожен спортсмен відпрацьовує певний удар, – приклад спільної дії, яка характеризується певним чином фасилітативним ефектом. Ця ситуація суттєво відрізняється від ситуації міжособистісної взаємодії, що вимагає чіткої узгодженості в діях учасників, які розв'язують певну спільну задачу. Розуміння фасилітації у вузькому смислі, однак, пояснює тільки одну сторону впливу інших людей на виконання суб'єктами певних пізнавальних завдань та задач. Деякі доволі ранні дослідження виявили навіть суттєве погіршення діяльності партнерів мікрогруп або певний гальмуючий ефект. Наприклад, присутність кількох людей турбувало респондентів і суттєво заважало їм заучувати «безглузді» склади і, таким чином, пройти через лабіринт палацу [10, с. 160–163]. Інші дослідники взагалі не знайшли ніякої різниці між показниками респондентів, які працювали поодиночці і в присутності інших людей.

Подальші експерименти також показали, що в присутності інших людей підвищується швидкість виконання задачі, коли, наприклад, людина виконує прості приклади на множення і викреслює в тексті задані літери. Підвищується, крім того, точність виконання простих задач на моторику, таких як потрапляння металевим стрижнем у коло, розміром з десятицентову монету, яке знаходиться на диску патефона, що постійно рухається [10].

Завданнями цієї статті є:

1. Описати емпіричні дослідження, які було здійснено в межах «теорії потягу», які дають змогу обґрунтувати сутність феномена фасилітативної взаємодії.
2. Охарактеризувати фасилітативну взаємодію в педагогічному процесі у сучасній середній школі.
3. Сформулювати ключові положення фасилітативної парадигми в системі сучасної середньої освіти.
4. Виокремити базові психологічні принципи педагогічної фасилітативної взаємодії.

Виклад результатів дослідження. Подальше вивчення ефекту фасилітації цілком детально описані в дослідженнях Р. Зайонка, який вніс деякі авторські доповнення в це поняття, охарактеризувавши його як посилення певних домінантних реакцій, активізацію дій, спільної діяльності в присутності інших людей [11].

Так, Р. Зайонк був зацікавлений в узгодженні між собою результатів, які мають суттєві протиріччя у змісті. Вченим був використаний добре відомий принцип експериментальної психології щодо того, що збудження завжди посилює домінувальну реакцію [10].

Як правило, підвищене збудження покращує виконання особистістю простих задач, для яких найвірогіднішою («домінувальною») реакцією є правильне розв'язання задачі з суб'єктивної точки зору. Люди швидше розгадують прості анаграми, кросворди, коли вони збуджені. У розв'язанні складних задач, де правильну відповідь досить складно знайти, збудження найчастіше викликає неправильну реакцію. Збуджені люди зазвичай гірше розв'язують складні задачі [4, с. 235].

Якщо соціальне збудження посилює домінувальну особистісну реакцію, воно обов'язково має покращувати виконання простих задач, пов'язаних, зокрема, з їжею, – останні розцінюються вченими як досить нескладні задачі, для яких домінувальна реакція є набутою або навіть вродженою. Цілком природним є те, що присутність інших людей під час виконання таких задач значно їх поліпшує [3, с. 58–61].

З іншого боку, опанування нового матеріалу, проходження лабіринту і розв'язання складних математичних задач є складнішими завданнями, для яких нелегко знайти правильну відповідь. А в присутності інших людей в багато разів зростає кількість неправильних відповідей. Домінувальним є загальне правило: збудження сприяє виникненню домінувальної реакції стосовно обох зазначених випадків. Таким чином, результати, що здавалися на перший погляд суперечливими, насправді непогано узгоджуються між собою [8, с. 21–24].

Отже, після майже 300 експериментів, проведених за допомогою понад 25 тисяч добровольців, гіпотеза, сформульована Р. Зайонком із самого початку, була підтверджена. Кілька експериментів, під час яких Р. Зайонк і його помічники викликали у респондентів спонтанну домінуючу реакцію, також свідчать про те, що на публіці ця реакція дійсно посилюється. В одному з цих експериментів Р. Зайонк і С. Сейлз пропонували респондентам вимовляти кожне слово з певного набору слів від 1 до 16 разів [10].

Потім вчені пояснювали, що ці слова будуть по черзі з'являтися на екрані протягом однієї соті частки секунди, на якому експонувалися лише хаотичні чорні лінії, а респонденти «бачили» здебільшого ті слова, які до цього називали частіше. Ці слова стали провідником домінуючої реакції. Люди, які виконували те ж саме завдання в присутності двох інших респондентів, вгадували домінуючі слова набагато частіше [10]. Отже, оригінальне тлумачення Р. Зайонком традиційного поняття «фасилітація», базується на теорії потягу та особистісній привабливості. Дослідник зауважив, що тлумачення даних, які існують у науковій літературі, не будуть суперечливими, якщо розрізняти актуалізацію фасилітативного ефекту в навчанні і у виконанні діяльності.

Отже, якщо респондент виконує прості завдання, які потребують незначних зусиль для їхнього розв'язання, то присутність оточуючих значно покращує результат. Якщо ж респондент виконує складне завдання або задачу, яка вимагає досить високого рівня знань, умінь та навичок, то присутність сторонніх осіб суттєво погіршує виконання цього завдання чи задачі.

Так звана «теорія потягу» дозволила встановити, що з підвищенням збудження з'являється тенденція до реалізації домінуючої (найбільшою мірою ймовірної) реакції або дії. Іншими словами, якщо людина збуджена і на неї діє стимул, який викликає кілька потенційних реакцій, то найімовірнішою є найсильніша з-поміж них реакція. Експериментальні дослідження в парадигмі теорії потягу також свідчать про те, що у процесі навчання домінуючою реакцією найчастіше буває виконання помилкових дій або завдань.

Отже, Р. Зайонк експериментально довів, що присутність інших людей значно підсилює збудження. Цей найважливіший момент в його авторській теорії дозволяє зробити висновок про те, що проста присутність сторонніх людей значно погіршує навчання, адже у цьому разі суттєво зростає збудження і людина, як правило, неправильно реагує, однак присутність інших осіб значно полегшує виконання добре опанованого завдання або задачі, адже за цих умов людина найчастіше виконує правильні дії.

Дослідження Р. Зайонка зацікавили багатьох учених і спонукали знову зайнятися вивченням цієї проблеми. Використовуючи вплив людей і вербальні завдання, багато дослідників експериментально підтвердили ідею Р. Зайонка [9, с. 100] стосовно того, що присутність сторонніх осіб викликає однаковий ефект під час опанування респондентами навичками та виконання різних видів пізнавальної діяльності. Вчені акцентували увагу, що слід розрізняти прості й складні моторні навички навчання і виконання дій. Крім того, перевірка гіпотези Р. Зайонка

мала підтвердити, чи дійсно присутність сторонніх осіб підвищує рівень збудження. З огляду на теорію потягу, яку було покладено в основу нового формулювання Р. Зайонка, ми можемо сказати, що складне завдання на моторику, на відміну від простого, викликає досить велику кількість протилежних реакцій. Тобто, якщо хоча б один або кілька рухів є правильними, то існують й інші, помилкові рухи. Складність певної задачі залежить, як правило, від труднощів опанування особистістю дотичного руху стосовно іншої, домінувальної реакції [11, с. 273].

Термін «діяльність» у парадигмі психомоторного навчання є досить неоднозначним, адже він має подвійне значення. Діяльність зазвичай розглядається як ціліспрямована, навмисна поведінка, така, що спостерігається упродовж порівняно невеликого (обмеженого) періоду часу. Однак, у цього терміна існує й інше, більш спеціальне значення для позначення поведінки, яке ця дефініція отримала після ґрунтовного навчання респондентів, коли додаткове тренування призводило лише до невеликого покращення рухів; тобто, правильні рухи стають домінувальними. Навчання розглядається як деякий безперервний процес зміни поведінки під час тренування. У термінах теорії фасилітативного навчання – це процес зміни домінувальної дії у напрямку від безпосередньої зміни до опосередкованої [5].

На вищому рівні продуктивної пізнавальної діяльності та фасилітативної взаємодії ми маємо справу з ідеалізованими атрибутами і правилами виконання цієї діяльності, які забезпечують досягнення цих атрибутів та їхню актуалізацію. Останні, в свою чергу, формують принципи, які визначають продуктивність фасилітативної діяльності, постаючи як суб'єктивна (теоретична, раціональна, науково достовірна) реальність, як передумова, основа виконання зовнішньо детермінованих (виконавчих) об'єктивних дій і вчинків суб'єктів соціальної взаємодії.

Фасилітативна взаємодія має допомогти школярам «увійти» в демократичне суспільство, визнаючи їхні громадянські права на підвищення професійного рівня, враховуючи їхню особистісну мотивацію. Зважаючи на останнє, нами визначено сукупність загальних принципів організації освітнього процесу для педагогів нового покоління. Цими принципами мають керуватися і вчителі, й учні (особи, які навчаються):

- свобода і право вибору навчальної дисципліни, вибір індивідуального освітнього маршруту;
- науковість («при цьому наука має розглядатися не як істина, а як одна з версій, множинність і паралельне існування різних систем тлумачення світу. Сучасна наука з цих позицій має характеризуватися не як обґрунтування певних знань, а як деяке уточнення способу їхнього отримання, аналізу й інтерпретації»);
- випереджаючий практико зорієнтований підхід в освітньому процесі;
- особистісно зорієнтований і діяльнісний підходи в освітній парадигмі;
- креативність, діалогічність (полісуб'єктність), відкритість, інтегративність; динамічність й актуальність змісту навчальних курсів;

- цілісність освітньої практики й оптимальність змісту навчально-тематичних блоків навчальних програм;
- дотримання принципів фасилітативної взаємодії.

Отже, окреслимо засадничі підходи концептуальної парадигми принципу фасилітативної взаємодії. Три ключових позиції – синергія (співробітництво), взаємозалежність й особиста автономія – були покладені в основу принципу фасилітації. Вони значно доповнюють цілісний комплекс психолого-педагогічних умов і зумовлюють успіх процесу пізнання суб'єктами один одного в процесі фасилітативної взаємодії (табл. 1).

Таблиця 1

**Ключові положення фасилітативної парадигми
в системі сучасної середньої освіти**

Синергія співробітництва	Взаємозалежність	Автономія
готовність до роботи (співробітництва) з іншими членами мікрогрупи в розв'язанні чітко узгоджених задач	розуміння того, яким чином всі члени суспільства перебувають у взаємодії, іноді як автономні, суверенні особистості, іноді як такі, що співпрацюють у межах мікрогруп	готовність взяти на себе відповідальність за власну програму задоволення пізнавальних потреб
здатність задовольнити освітні потреби групи, окремих її членів	взаємна повага, що виникає з огляду на почуття власної гідності та розуміння потреби інших (з урахуванням мети фасилітативної взаємодії)	розуміння рівня домагань і власної самооцінки, усвідомлення почуття власної гідності
оцінка внеску кожного в освітній продукт фасилітативної взаємодії	визнання прав і переваг інших під час здійснення фасилітативної взаємодії	зміна рішень на основі змін обставин, відповідно до ситуацій фасилітативної взаємодії
готовність поступитися індивідуальною метою на користь більш глобальної мети	взаємонавчання, що базується на визнанні цінностей інших індивідумів	навчання і формальних освітніх навичок, і творчих форм
	взаємозалежність і співробітництво, які розширюють перспективи в пізнавальному процесі, розвивають самооцінку і розуміння важливості фасилітативної взаємодії	широкий погляд на майбутнє: визначити головний напрямок здійснення фасилітативної взаємодії, а не певну окрему мету; розв'язання нагальних завдань і завдань на довготривалу перспективу

З фреймів у таблиці, бачимо розуміння важливості співпраці (синергії), взаємозалежності, терпимості, толерантності, прав людини, відповідальності кожного за кінцеві результати, на досягнення яких вони спрямовані. У цих ключових положеннях процесу пізнання полягає сенс філософії фасилітації, особистісно і діяльнісно опосередкованої позиції вчителя-фасилітатора, сутність принципу фасилітації в дидактиці андрагогіки.

Стратегія фасилітації в освітньому процесі загальноосвітньої середньої школи передбачає спрямованість добре узгоджених дій суб'єктів освітнього процесу насамперед з метою виявлення і нівелювання причин, які породжують проблеми і труднощі в професійно-педагогічній діяльності, допомога в самоактуалізації педагога, а не на боротьбу з їхніми наслідками, і з огляду на прагнення «провчити» і покарати. Своєчасні превентивні психолого-педагогічні консультації, зорієнтовані на потреби конкретного учня чи дитячої мікрогрупи певного

віку, сприяють подоланню труднощів та перешкод на етапах особистісного зростання школярів.

Головним у реалізації принципу фасилітативної взаємодії є саморозвиток особистості тієї дитини, яка навчається, допомога в реалізації латентних потенційних творчих здібностей у розв'язанні проблем самовизначення та самовдосконалення.

Базовою ціллю фасилітативної взаємодії є опора на потенційні можливості педагога в самоактуалізації, універсальною характеристикою якої, на думку А. Маслоу, є креативність – «фундаментальна особливість людської природи», «особистісні потенціали, дані кожній людині від народження», «спосіб світосприйняття, взаємодії з реальністю» [7, с. 355]. Сутність фасилітації полягає в тому, щоб актуалізувати креативність кожного окремого учня, актуалізувати властиві лише йому ставлення до подій, щоб кожен акт його пізнавальної діяльності був актом творчості, таким, який можна вважати фасилітативним за своєю природою. Задоволення потреби в самоактуалізації в такому випадку є доволі превентивним заходом профілактики фрустрації. «Очевидно, – зазначає А. Маслоу, – що підвищення рівня фрустрації викличе не тільки особистісні, а й соціальні наслідки» [7, с. 356]. Превентивна фасилітація викликає профілактику психолого-педагогічних девіацій, емоційного «вигорання». Рушійною силою здорової людини є потреба в розвитку і повній актуалізації закладених в особистості потреб.

Фасилітація допомагає задоволенню важливих для педагога базових потреб, зокрема:

- у безпеці: прагнення уникнути критики, покарань, збереження стабільних взаємостосунків із колегами;
- у бажанні спілкуватися з колегами, бути прийнятним в процесі спілкування;
- у визнанні, самоствердженні: участь у новаціях з метою досягнення бажаного результату, бажання впливати на процес формування цілей групи та ін.;
- у самовираженні: бажання розвивати себе, прагнення брати участь у роботі та впровадженні нововведень заради особистої і громадської користі, належати до інтелектуального потенціалу суспільства та ін.

Кінцевим результатом фасилітації, на нашу думку, можна вважати суттєвий вплив на самоактуалізацію, – швидше за своїми експресивними характеристиками, ніж за функціональними.

Наступний елемент, який створює позитивний клімат для самоініційованої фасилітативної взаємодії – емпатійне розуміння, щирість або справжність взаємостосунків. Це означає, що фасилітатор перебуває в прямих особистісних стосунках з учнями, це – ніби «зустріч обличчям до обличчя». З цієї точки зору передбачаємо, що вчитель має бути щирим у стосунках зі школярами, яких він навчає. Педагог може бути захопленим, йому може бути нудно, він може бути зацікавлений процесом навчання. Педагогу може подобатися або не подобатися результат роботи учня або групи (чи мікрогрупи), але при цьому він не буде стве-

рджувати, що це – «добре» чи «погано». Він просто висловить свої почуття і переживання щодо цього. Таким чином, педагог має перебувати в особистісній позиції стосовно школярів, які навчаються, а не лише виконувати вимоги, закріплені навчальними планами.

Принципи фасилітативної взаємодії є ніби ідеалізованими правилами психолого-педагогічної діяльності, що відповідають її ідеалізованим атрибутам, компонентам, функціям і структурам. Вони в сукупності є стійким, надійним внутрішнім орієнтиром (еталоном) діяльності педагога, що забезпечує для нього свободу творчості, є фактично інструментом творчості.

Оскільки принцип фасилітативної взаємодії безпосередньо стосується мотиваційно-вольової сфери особистості, то, безперечно, його слід назвати принципом становлення мотивів діяльності (поведінки) і вольових якостей особистості. Звідси стає зрозумілою сутність принципу фасилітації як феномена мислення, його евристична роль у практичній діяльності, а також механізми формування (виникнення, становлення) принципу фасилітативної взаємодії на цілком усвідомленому рівневі.

Вчитель-фасилітатор допомагає учням розвивати позитивну самооцінку в просторі роботи в групі і у розв'язанні індивідуальних задач, які стоять перед педагогом. На нашу думку, фасилітативна взаємодія ніби «підвищує» перевагу кожного, підкреслюючи професійну компетентність і інтуїцію кожної окремої особистості. Сьогодні важливо не просто декларувати особистісно зорієнтований підхід у системі середньої освіти, а організувати освітній процес таким чином, щоб кожен, хто навчається, отримував і здобував знання не взагалі, а особисто для себе – персоніфіковано, і, водночас, працював із урахуванням потреб своєї школи.

Висновки і подальші перспективи досліджень. Отже, практична реалізація принципу фасилітативної взаємодії має урахувати результати діагностики з огляду на диференціювання учнів за рівнями підготовки:

- переводити обдарованих школярів на навчання за індивідуальними планами-проєктами (індивідуальними освітніми маршрутами), з якими він має бути на навчання і після відповідного коригування вирішити (разом із батьками), які заняття відвідувати, з ким із вчителів проводити індивідуальні консультації, на які предмети звернути особливу увагу, в якій бібліотеці працювати й т. ін. Результати пізнавальної діяльності (реферат, концепція, програма, модель, проєкт тощо) представляються також і в формі творчого звіту, узагальненого досвіду, презентації, наукової роботи на малу академію наук і т. ін.;

- залежно від індивідуальних особливостей учня форми і тимчасові межі подолання ступенів процесу індивідуального розвитку можуть бути досить варіативними, фасилітуючи можливість постійного особистісного зростання школярів у напрямку опанування особистісно значущим досвідом;

- після відповідної експертизи результатів пізнавальної діяльності практикувати презентації авторських програм і творчих розробок, результатів психолого-педагогічних експериментів і досліджень.

До базових *психологічних принципів педагогічної фасилітативної взаємодії* можна віднести наступні положення:

- визнання цінності, неповторності, цілісності особистості учня, його права на вільний розвиток і прояв своїх здібностей, утвердження і захист індивідуальності; незалежно від будь-яких новацій та інновацій право на прийняття / неприйняття цілісної особистості залишається за школярем. Суверенність вважається системоутворювальною властивістю особистості, що надає їй цілісності, і завжди сприймається особистістю як значуща характеристика;

- з огляду на принципи здійснення фасилітативної взаємодії педагогам необхідно рішуче відмовитися від ідеології «формування», «штампування» школярів із конкретними особистісними здатностями та здібностями, а також використовувати фасилітативну практику у розв'язанні проблем життєдіяльності та самовдосконалення. Фасилітація є своєрідним важливим актуалізатором креативності школяра.

Принцип фасилітації, який експліцитно представлений на основі емпіричного досвіду школярів, не обмежується «старими», набутими знаннями, вміннями та навичками. Важливо наголосити, що вчитель, керуючись у своїй практичній діяльності принципами фасилітативної взаємодії, орієнтується, як правило, на його реалізацію в парадигмі інших принципів навчання дорослих (синергії, особистісно діяльнісного опосередкування, резонансу, амбівалентності та ін.), які в своїй сукупності формують цілісну структуру, так зване «концептуальне ядро» фасилітативної взаємодії. Це ядро, своєю чергою, створює позитивні передумови для вчителя для формулювання своєрідних «законів» організації освітнього процесу, від цілепокладання до аналізу результатів пізнавальної діяльності. Останнє й буде предметом наших досліджень надалі.

Список використаних джерел

1. Оллпорт Г.В. Личность в психологии: Теории личности [Текст] / Гордон В. Оллпорт. М; СПб.: КСП: ЮВЕНТА, 1998. 345 с.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека [Текст] / К. Роджерс. М., 1994. 480 с.
3. Роджерс К. Несколько важных открытий [Текст] / К. Роджерс // Вестник МГУ, сер. 14: «Психология», № 2. 1990. С. 58–65.
4. Роджерс К. Эмпатия [Текст] / К. Роджерс // Психология эмоций. Тексты. М.: МГУ, 1984. С. 234-238.
5. Слободчиков В.И., Цукерман Г.А. Психология саморазвития / В.И. Слободчиков, Г.А. Цукерман. М.: Фирма «Интерпракс», 1994. 228 с.
8. Стоун Э. Психопедагогика: Психологическая теория и практика обучения [Текст] / Э. Стоун. – М.: Педагогика, 1984. 472 с.
9. Maslow A.H. Motivation and personality / A.H. Maslow. 2-nd ed. New-York: Harper & Row, 1970. 369 p.
10. Rogers C. A psychologist looks at nuclear war / C. Rogers // Journal of Humanistic Psychology, 1982. № 2. С. 21–28.

11. Rogers C. A way of being. Boston Houghton Mifflin Company, 1980. C. 89-104.
12. Zajonc R. & Sales S. Social facilitation of dominant and subordinate responses / R. Zajonc & S. Sales // Journal of Experimental Social Psychology, 1966. № 2. C. 160–168.
13. Zajonc R. Social facilitation / R. Zajonc. New-York: Science, 1965. C. 269-274.

Spisok vikoristanih dzherel

1. Ollport G.V. Lichnost' v psilogii: Teorii lichnosti [Tekst] / Gordon V. Ollport. – M ; SPb.: KSP: JuVENTA, 1998. 345 s.
2. Rodzhers K. Vzglyad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka [Tekst] / K. Rodzhers. M., 1994. 480 s.
3. Rodzhers K. Neskol'ko vazhnyh otkrytij [Tekst] / K. Rodzhers // Vestnik MGU, ser. 14: «Psihologija», № 2. 1990. S. 58–65.
4. Rodzhers K. Jempatija [Tekst] / K. Rodzhers // Psihologija jemocij. Teksty. M.: MGU, 1984. S. 234–238.
5. Slobodchikov V.I., Cukerman G.A. Psihologija samorazvitija / V.I. Slobodchikov, G.A. Cukerman. M.: Firma «Internraks», 1994. 228 s.
14. Stoun Je. Psihopedagogika: Psihologicheskaja teorija i praktika obuchenija [Tekst] / Je. Stoun. M.: Pedagogika, 1984. 472 s.
15. Maslow A.H. Motivation and personality / A.H. Maslow. 2-nd ed. New-York: Harper & Row, 1970. 369 p.
16. Rogers C. A psychologist looks at nuclear war / C. Rogers // Journal of Humanistic Psychology, 1982. № 2. C. 21–28.
17. Rogers C. A way of being. Boston Houghton Mifflin Company, 1980. C. 89–104.
18. Zajonc R. & Sales S. Social facilitation of dominant and subordinate responses / R. Zajonc & S. Sales // Journal of Experimental Social Psychology, 1966. № 2. C. 160–168.
19. Zajonc R. Social facilitation / R. Zajonc. New-York: Science, 1965. C. 269–274.

Hupavtseva N.O. Psychological principles of facilitative pedagogical interaction. The article describes the empirical researches that have been carried out within the framework of the “theory of attraction”, which allows to substantiate the essence of the phenomenon of facilitative interaction. The key ideas of the facilitative paradigm in the system of contemporary secondary education are formulated. It was stated that facilitative interaction should help pupils to “enter” a democratic society by recognizing their rights to pursue a professional level in future, taking into account their personal motivation. The general principles of organization of educational process for teachers of a new generation, which should be guided by both teachers and pupils, were defined: freedom and a right to choose a discipline, a choice of individual educational route; scientific ideas (in this case science should be shown not as truth, but as one of its versions, multiplicity and parallel existence of different systems of interpretation of the world). The amplification of these positions should be characterized not as a justification of certain knowledge, but as some clarification of the way to obtain, to analyze and to interpret them; leading practically oriented approach in the educational process; personally

oriented and actionable approaches in the educational paradigm; creativity, dialogue (poly-subjectivity), openness, integrativeness, dynamism and relevance the content of the training courses, the integrity of the educational practice and the optimality of the content of the educational-thematic blocks of the curricula, adherence to the principles of facilitative interaction.

The basic psychological principles of pedagogical facilitation interaction were distinguished. They are: recognition of the value, uniqueness, integrity of the pupil's personality, his/her right to free development and display of his/her abilities, affirmation and protection of the individuality; regardless of any innovations, the right to accept/to reject a whole system of personal characteristics of pupils.

Key words: facilitation, person-centered approach, activity-based approach, creativity, dialogue, poly-subjectivity, openness, integrativeness, dynamism, integrity.

УДК 159.956.2

Чудакова О.М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ВЧИТЕЛЕМ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ДИТИНИ

Чудакова О.М. Психолого-педагогічна підтримка вчителем розвитку обдарованої дитини. У статті показано провідну роль педагога у створенні психолого-педагогічних умов для виявлення обдарованих дітей і розвитку їх здібностей, в організації освітнього розвивального середовища для забезпечення їх творчої діяльності в майбутньому. Охарактеризовано вчителя як ключову постать у виході за межі стереотипів у педагогічному спілкуванні з творчо обдарованими дітьми та подоланні їх негативних поведінкових проявів у шкільному житті, у наданні їм психолого-педагогічної підтримки у професійної взаємодії.

Ключові слова: обдарованість, обдарована дитина, психолого-педагогічні умови розвитку, освітнє предметно-розвивальне середовище, педагогічна взаємодія, психолого-педагогічна підтримка.

Чудакова О.Н. Психолого-педагогическая поддержка учителем развития одаренного ребенка. В статье показано ведущую роль педагога в создании психолого-педагогических условий для выявления одаренных детей и развития их способностей, в организации образовательной развивающей среды для обеспечения их творческой деятельности в будущем. Охарактеризован учитель как ключевая фигура в преодолении стереотипов в педагогическом общении с творчески одаренными детьми, а также их негативных поведенческих проявлений в школьной жизни; в предоставлении им психолого-педагогической поддержки в профессиональном взаимодействии.

Ключевые слова: одаренность, одаренный ребенок, психолого-педагогические условия развития, образовательная предметно-развивающая среда, педагогическое общение, психолого-педагогическая поддержка.

Постановка проблеми. Сучасний освітній процес справляє неабиякий вплив на розвиток дитячої обдарованості попри те, що у перші роки життя дитини природні здібності виявляються сильнішими, ніж виховання. Відтак, важливими є усвідомлення соціумом необхідності бережливого ставлення до свого внутрішнього ресурсу в особі обдарованих дітей, затребуваність їхнього творчого потенціалу як запоруки успішного функціонування суспільства, а також задоволення потреби обдарованих у наданні їм психолого-педагогічної підтримки в розвитку творчих здібностей.